অধ্যায় ৩ পৰিয়াল আৰু বিবাহ

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ অভিধাৰণা

- ৩.৩.১ সংজ্ঞা
- ৩.৩.২ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ সম্পৰ্ক
- ৩.৩.৩ সম্পৰ্কিত অভিধাৰণা

৩..৪ পৰিয়ালৰ প্ৰকাৰ

- ৩.৪.১ প্ৰাথমিক পৰিয়ালসমূহ
- ৩.৪.২ জটিল বা যৌগিক পৰিয়ালসমূহ

৩.৫ পৰিয়াল গঠনৰ আভিত্তি

৩..৬ ভাৰতত পৰিয়াল আৰু বিবাহ

৩.৭ পৰিয়ালৰ কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদান

- ৩.৭.১ আৱাসিক গোট (Household)
- ৩.৭.২ পুৰুষ প্ৰাধান্য
- ৩.৭.৩ লিংগভিত্তিক শ্ৰমবিভাজন

৩.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.৯ অধিক জানিবলৈ

৩.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৩.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি-

- পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ সংজ্ঞা বৰ্ণাব পাৰিব
- সামাজিক অনুষ্ঠান হিচাপে পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ মাজৰ সম্পৰ্ক নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব
- বিভিন্ন দিশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি পৰিয়ালসমূহ শ্ৰেণী বিভক্ত কৰিব পাৰিব
- পৰিয়াল গঠন হোৱা বিভিন্ন চৰ্ত সমূহ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব
- অনুষ্ঠান হিচাপে ভাৰতৰ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- আবাসিক গোট, পিতৃসূত্ৰী আৰু লিঙ্গভিত্তিক শ্ৰম বিভাজনৰ বিভিন্ন দিশ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতত পৰিয়ালৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা আধুনিক পৰিৱৰ্তন সমূহ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব।

৩.২ পৰিচয়

আমি চতুর্থ অধ্যায়টিত ইতিমধ্যে ভাৰতৰ স্বজন পদ্ধতিৰ প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলোঁ। আমি জানো মানৱ সমাজৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক আছে। সেই একেদৰেপৰিয়াল, বিবাহ আৰু স্বজন পদ্ধতিৰ মাজতো পাৰস্পৰিক সম্বন্ধ বিদ্যমান। এই অধ্যায়টিত আমি বিবাহ আৰু পৰিয়াল সম্পৰ্কে সবিশেষ আলোচনা কৰিম। উল্লেখযোগ্য যে ইয়াৰ সৈতে জড়িত কিছুমান অভিধাৰণা প্ৰসংগক্ৰমে চতুর্থ অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হৈছে।

মানৱ সভ্যতাৰ ইতিহাস মানেই পৰিয়াল নামৰ এক সামাজিক সংস্থাৰ ইতিহাস বুলিব পাৰি। কিয়নো ই এনে এটা সংস্থা যি ৰাজনীতি, অর্থনীতি, ধর্ম, শিক্ষা, স্বাস্থ্য আদিৰ ক্ৰিয়াৰ উপৰি সমাজৰ বিভিন্ন গুৰুত্বপূর্ণ প্ৰকার্যসমূহ পালন কৰি আহিছে। এষ্ট্নী গিডেন্ছৰ মতে সমাজশাস্ত্ৰ মানৱ সমাজৰ পদ্ধতিগত অধ্যয়ন, যি আধুনিক আৰু ঔদ্যোগিক পদ্ধতিক অধিক গুৰুত্ব দিয়ে। সেয়েহে এই অধ্যায়ত আমি সাম্প্ৰতিক সমাজত প্ৰচলিত পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ বিভিন্ন দিশ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম। এই আলোচনাত ভাৰতীয় পটভূমিক প্ৰাধান্য দিয়া হ'ব।

বিবাহ এনে এক সামাজিক সংস্থা যাৰ জৰিয়তে বিবাহিত পুৰুষ নাৰীয়ে যৌন সম্পৰ্ক স্থাপনৰ সামাজিক স্বীকৃতি লাভ কৰে। আমি ইতিমধ্যে স্নাতক প্ৰথম ষান্মাষিক পাঠ্যক্ৰমত সংস্থা হিচাপে বিবাহ আৰু পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰি আহিছোঁ। এই অধ্যায়টিত আমি বিবাহ আৰু পৰিয়ালৰ লগত সমাজৰ সম্পর্কিত সামাজিক বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিম।

৩.৩ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ অভিধাৰণা

৩.৩.১ সংজ্ঞা

এষ্ট্নী গিডেন্ছে পৰিয়ালক এক সামাজিকীকৰণৰ ক্ৰিয়া হিচাপে আখ্যা দিছে। গিডেন্ছৰ সংজ্ঞাৰ পৰা জনা যায় যে 'পৰিয়াল এনে এক ব্যক্তিৰ সমষ্টি যি সকল পোনপটীয়াভাৱে স্বজন সংযোগ সম্পৰ্কৰ লগত জড়িত, য'ত বয়োজ্যেষ্ঠসকলে সন্তান লালন-পালনৰ দায়িত্ব পালন কৰে।' এই সংজ্ঞাটোৰ দুটা গুৰুত্বপূর্ণ শব্দাংশ হ'ল 'স্বজন সংযোগ সম্পৰ্ক'। আমি জানো স্বজন পদ্ধতি দুই প্ৰকাৰৰ। এবিধ জন্মৰ দ্বাৰা আৰু আনবিধ বিবাহ পদ্ধতিৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হয়। পৰিয়ালত এই দুই প্ৰকাৰৰ স্বজন পদ্ধতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। পিতৃ-মাতৃ, অবিবাহিত ল'ৰা-ছোৱালী (নিজৰ/তুলি লোৱা) যাক প্ৰাথমিক পৰিয়াল বুলি ক'ব পাৰি। তাদুপৰি কিছুমান সদস্য জন্মৰ যোগেদি আৰু বিবাহৰ যোগেদি সংযোগ হয়। গিডেন্ছৰ পৰিয়ালৰ এই সংজ্ঞাটি সমসাময়িক সমাজত এটি গুৰুত্বপূর্ণ সংজ্ঞা হিচাপে বিবেচিত হৈছে। যিটো সংজ্ঞাই আমাক বিবাহ নামৰ আন এক সংস্থাৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব লগা কথাটিৰ সন্ধান দিয়ে।

বিবাহ হৈছে এক বিশ্বজনীন সামাজিক সংস্থা। বিবাহৰ যোগেদি পুৰুষ আৰু মহিলাই যৌন সম্বন্ধ নিয়ন্ত্রণ কৰে, ই পৰিয়ালৰ লগত জড়িত। গিলিন আৰু গিলিনৰ মতে, 'বিবাহ হৈছে সামাজিকভাৱে স্বীকৃত এক পৰিয়াল গঠন পদ্ধতি, ই প্রজননৰ লগত জড়িত।'

মেলিনস্কিৰ মতে বিবাহ হৈছে, 'সন্তান জন্ম দিয়া আৰু ভৰণপোষণৰ এক চুক্তি।'

ডানকান মিচেল (Duncan Mintchel's) ৰ আভিধানিক অর্থ মতে, 'বিবাহ হৈছে দুই বা তাতোধিক বিপৰীত লিংগৰ লোকৰ মাজত সামাজিকভাৱে স্বীকৃত যৌন সম্বন্ধ। এই সম্পর্ক সন্তান জন্ম দিবৰ বাবে আশা কৰা যায়।'

বিবাহ সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশৰ লগত জড়িত হৈ আছে। ইয়াৰ উদ্দেশ্য, ক্রিয়া, প্রকাৰ সমাজভেদে বেলেগ বেলেগ কিন্তু ই সকলো সমাজতে এক সংস্থা হিচাপে দেখা যায়।

৩.৩.২ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ সম্পর্ক

সমাজত আমি সকলোৱে পৰিয়াল হিচাপে বসবাস কৰিছোঁ। পৰিয়াল অবিহনে আমি সমাজৰ কথা চিন্তা কৰিব নোৱাৰো। পৰিয়াল আৰু বিবাহ সংলগ্ন সংস্থা। ইয়াক এটা মুদ্রাৰ ইপিঠি-সিপিঠি বুলি ক'ব পাৰি। বিবাহৰ প্রকাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পৰিয়ালৰ গঠন নির্ভৰ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে আমি সহজ ভাষাত ক'ব পাৰোঁ। বিবাহ হৈছে পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজত সামাজিকভাৱে স্বীকৃত এক যৌন সম্বন্ধ। আমাৰ সমাজত এক পতি-পত্নী বিবাহৰ নিয়ম আছে। আকৌ কিছুমান সম্প্রদায়ৰ মাজত বহুপতি আৰু আন কিছুমান সমাজত বহুপত্নী পৰিয়াল দেখা যায় যদিও একক পৰিয়াল বহু পৰিলক্ষিত হয়। পৰিয়াল হৈছে এক সংস্থাপিত ৰূপ যি বিবাহৰ যোগেদি যৌন সম্বন্ধৰ দ্বাৰা সন্তান জন্ম দি লালন-পালন কৰাৰ এক প্রক্রিয়া। এই উপাদানসমূহ বিভিন্ন সমাজত বাধ্যতামূলক হিচাপে গ্রহণ কৰা হয় যদিও সমাজত এক বৈবাহিক আৰু বহু বৈবাহিক পৰিয়াল দেখিবলৈ পাওঁ।

চমুকৈ ক'বলৈ হলে পৰিয়াল হ'ল সমৰক্তীয়, সগোত্রীয় স্বজন সম্বন্ধ আৰু সহবাসস্থানৰ আধাৰত গঠিত ব্যক্তিৰ এক সমূহ । এতিয়া আমি ধাৰণা সমূহৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰোঁ আহক।

৩.৩.৩ সম্পর্কিত অভিধাৰণা

➢ **সমৰক্তীয়** মানে তেজৰ সম্পর্ক। যিটোৰ সহায়েৰে পিতৃ আৰু ল'ৰা-ছোৱালী আৰু ভাই-ককাই আৰু ভগ্নীসকলক সগোত্রৰ বুলি ধৰা হয়। ইয়াক সগোত্রীয় স্বজন পদ্ধতি বুলি কোৱা হয়। মিতিৰ সম্পর্ক মানে বৈবাহিক স্বজন।

সমৰক্তীয় ধাৰণাটো 'তেজ'ৰ লগত সম্পর্কিত যদিও নৃতত্ত্ববিদসকলে যুক্তি দর্শায় যে

তেজৰ সম্পৰ্ক নথকাকৈয়ো সমৰক্তীয় স্বজন হ'ব পাৰে যদিহে সামাজিক স্বীকৃতি থাকে। তোলনীয়া সন্তানো সেয়ে সমৰক্তীয় স্বজনৰূপে সকলো সমাজতে স্বীকৃত।

- **বৈবাহিক সম্বন্ধ** বিবাহৰ যোগেদি স্বীকৃত মিতিৰ বা বৈবাহিক স্বজন। পতি আৰু পত্নীৰ বিবাহৰ যোগেদি এই সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠে।
- **সহবাসী** হ'ল যি একোটা বাসগৃহতে বাস কৰে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা তিনিটা কাৰকৰ উপৰি আন বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ পৰিয়াল ব্যৱস্থা বিভিন্ন সমাজত দেখা পোৱা যায়। আমি সবিশেষ জনাৰ আগতে প্ৰথমে তলত দিয়া অভিধাৰণা দুটাৰ পাৰ্থক্যৰ বিষয়ে জানো আহক।

- **পৰিয়াল আৰু আবাসিকসমূহ**

পৰিয়াল আৰু আবাসিক সমূহ, দুয়োটাৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। আবাসিক সমূহ হৈছে ঘৰুৱাভাবে একেলগে কাম কৰা আৰু থকা কিছুমান ব্যক্তিৰ এক সমষ্টি, আনহাতে পৰিয়াল হৈছে পিতৃ-মাতৃ আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰে গঠিত এক স্বজনসমূহ। আবাসিক সমূহ এক বাসগৃহ যদিও সকলোৱেই একেটা ঘৰতে বাস নকৰিবও পাৰে। এটা আবাসিক সমূহে কেবাটাও গৃহ সামৰি লয়। এটা আবাসিক সমূহে স্বজনীয় আৰু পৰিয়ালৰ বাহিৰৰ সদস্যকো সামৰি ল'ব পাৰে।

আমি জানো যে পৰিয়াল আৰু বিবাহ সকলো সমাজতে বিৰাজমান। বিভিন্ন কাৰণৰ বাবে সমাজভেদে পৰিয়ালৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ দেখা যায়। আনহাতে একেখন সমাজতে বিভিন্ন পৰিয়ালৰ প্ৰকাৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়।

পৰিয়ালৰ এটা প্ৰধান প্ৰকাৰ্য হ'ল ই জৈৱিকভাৱে সন্তান প্ৰজনন আৰু সামাজিকীকৰণৰ দায়িত্ব পালন কৰা। জন্মৰ পাছত এটি সন্তান সমাজৰ নীতি-নিয়ম আৰু প্ৰথামতে ডাঙৰ-দীঘল কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

৩.৪ পৰিয়ালৰ প্ৰকাৰ

এই অধ্যায়ত পৰিয়ালৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰসমূহ আৰু গঠনৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰা হৈছে।

৩.৪.১ প্ৰাথমিক পৰিয়ালসমূহ

- **প্ৰাথমিক পৰিয়াল** (Nuclear Family) বুলিলে পতি-পত্নী আৰু তেওঁলোকৰ নাবালক তুলি লোৱা বা নিজৰ সন্তানেৰে সৈতে এটা সামাজিক গোটক বুজোৱা হয়।

প্ৰাথমিক পৰিয়াল সমসাময়িক পশ্চিমীয়া সমাজৰ লগতে ভাৰতীয় আৰু জনজাতীয় সমাজতো দেখিবলৈ পোৱা যায়। প্ৰাথমিক পৰিয়াল চিকাৰী আৰু অন্বেষণজীৱী সমাজৰ পৰা উদ্যোগ প্ৰধান সমাজলৈকে দেখা যায়। ই সকলো

পৰিয়ালতে একক বা বুনিয়াদৰূপে স্বীকৃত।

প্ৰাথমিক পৰিয়ালসমূহত এক পতি-পত্নী আৰু তেওঁলোকৰ সতি-সন্ততিসকলে আচুতীয়াকৈ এটা বাসগৃহত বাস কৰে। প্ৰাথমিক পৰিয়ালৰ প্ৰকাৰ পৰিয়ালৰ সদস্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। ই সবাটোকৈ সৰু আৰু বিশ্বজনীন সামাজিক গোট।

- **এক বৈবাহিক পৰিয়াল ঃ** এজন পুৰুষৰ লগত এগৰাকী নাৰীৰ সৈতে হোৱা বৈবাহিক সম্বন্ধৰ জৰিয়তে এনে পৰিয়াল গঠন হয়। এনে পৰিয়ালত পতি-পত্নী যিকোনো এজন জীয়াই থকালৈকে পুনৰ বিবাহকাৰ্য সম্পন্ন কৰিব নোৱাৰে। এনে পৰিয়াল নগৰীয়া সমাজ, উদ্যোগ প্ৰধান সমাজ আৰু জনজাতীয় সমাজত দেখিবলৈ পোৱা যায়।

  যেতিয়া এটা পৰিয়াল এক বৈবাহিক পৰিয়াল বুলি গণ্য কৰা হয় তেতিয়া পতি-পত্নীৰ সম্বন্ধও একক হয়। এক বৈবাহিক পৰিয়ালক প্ৰাথমিক পৰিয়াল, বৈবাহিক পৰিয়াল, কেন্দ্ৰীয় পৰিয়াল (Nuclear Family) বুলিও জনা যায়।

- **নৱস্থানীয় পৰিয়াল ঃ** বিবাহৰ পিছত নৱ-দম্পত্তিয়ে কাৰো পিতৃ-মাতৃৰ ঘৰত নাথাকি বেলেগ ঠাইত আচুতীয়াকৈ নতুন বাসগৃহ সাজি থাকিবলৈ লোৱাকে নৱস্থানীয় পৰিয়াল বোলে।

৩.৪.২ জটিল (Complex) আৰু যৌগিক (Compound) পৰিয়ালসমূহ

ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত আমি কেতিয়াবা এনে পৰিয়াল দেখিবলৈ পাওঁ য'ত কেইবাজনো বিবাহিত ভাই ককায়ে তেওঁলোকৰ পত্নী আৰু লৰা ছোৱালীৰে সৈতে মাক দেউতাক আৰু অবিবাহিত ভাই ভনীৰ সৈতে একেলগে বাস কৰিছে। এনেধৰণে বসবাস কৰা ব্যৱস্থাটোক আমি কেতিয়াবা আবাসিক গোট বা সহজকৈ কেৱল আবাস বুলি কওঁ। কেতিয়াবা আমি আকৌ পৰিয়াল বুলিও কওঁ। কিন্তু ইয়াৰ গাথঁনি টো ভলদৰে বিশ্লেষণ কৰিলে ইয়াৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ মাজত কেতবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পাৰ্থক্য ওলাই পৰে। পৰিয়ালৰ গাঁথনিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি যৌগিক পৰিয়ালক দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি।

- **যৌগিক পৰিয়াল**
- **যৌথ বা বিস্তৃত পৰিয়াল**
- **যৌগিক পৰিয়াল ঃ** বিবাহ পদ্ধতি (বহু বিবাহত) এক পাৰ্শ্বিক বংশানুক্ৰম বাসগৃহৰ জটিলতা আৰু আৰ্থসামাজিক দিশৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি যৌগিক পৰিয়াল গঠিত হয়। এই কাৰক বিলাকে পৰিয়ালৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। সমাজত কিছুমান যৌগিক পৰিয়ালৰ প্ৰকাৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। এইবোৰ আমি তলত আলোচনা কৰিম। আমি

ইতিমধ্যে বিবাহৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ যেনে— এক বিবাহ, বহু পত্নী, বহুপতি আদি প্ৰকাৰ সম্বন্ধে আলোচনা কৰিছো। বিবাহৰ প্ৰকাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি পৰিয়ালৰ ভিন্নতা দেখা যায়।

যৌগিক পৰিয়াল গঠন হ'ব পাৰে বহুবৈবাহিক পৰিয়ালৰ পৰা। বহুবৈবাহিক পৰিয়াল মূলতঃ দুই প্ৰকাৰৰ— বহুপতি আৰু বহুপত্নী পৰিয়াল। এইবোৰ বহুপতি আৰু বহুপত্নী বিবাহৰ ফলশ্ৰুতি।

বহুবৈবাহিক পৰিয়াল তিনিপ্ৰকাৰৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। **বহুপত্নী** (এজন পুৰুষে একে সময়তে একাধিক পত্নীৰ লগত বৈবাহিক সম্বন্ধ ৰাখিব পাৰে), **বহুপতি** (এগৰাকী নাৰীয়ে বহু পুৰুষৰ লগত সম্বন্ধ থাকে), **সামূহিক বিবাহ** আমাৰ সমাজত সীমিত পৰিমাণে দেখা যায় কাৰণে ইয়াৰ আলোচনা কৰা নহ'ল। ঐতিহাসকিভাৱে এই তিনি প্ৰকাৰৰ বিবাহ দেখা পোৱা গৈছিল যদিও বহুপত্নী বিবাহ বেছি জনপ্ৰিয় আছিল। সেইকাৰণে আমি ক'ব পাৰো বহুবৈবাহিক পৰিয়াল দুই প্ৰকাৰৰ— বহুপতিক আৰু বহুপত্নীক পৰিয়াল।

- **বহুপত্নী পৰিয়াল ঃ** এজন পুৰুষে একে সময়তে একাধিক পত্নীৰ লগত বৈবাহিক সম্বন্ধ ৰখাৰ ফলত যি পৰিয়াল সৃষ্টি হয় তাকে বহুপত্নী পৰিয়াল বোলে। পত্নীসকলে নিজ নিজ সন্তানৰ সৈতে একেলগে বাস কৰে। এইক্ষেত্ৰত বহুপত্নী বিবাহ আৰু নৱস্থানীয় বাসগৃহ এই দুটা কাৰক মিলি এটা বহুবৈবাহিক পৰিয়ালৰ গোট স্থাপন হয়। কেইবাগৰাকী পত্নীয়ে একে গৃহতে বাস কৰাৰ ফলত পত্নীসকলৰ মাজত নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীক লৈ হ'ব পৰা ঈৰ্ষাৰ বাবে প্ৰতিগৰাকী পত্নীয়ে নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীক বেলেগ গৃহতো বসবাস কৰিব পাৰে। এনে মাতৃকেন্দ্ৰিক পৰিয়ালসমূহ স্বতন্ত্ৰ নহয়, বৰং বৃহৎ পৰিয়ালটোৰ এটা অংশ আৰু গোটেই পৰিয়ালটোলৈ গঠিত হোৱা শ্ৰমিক শক্তিৰ ই মাত্ৰ এটা উপাদান।
- **বহুপতিক পৰিয়াল ঃ** এগৰাকী মহিলাই একে সময়তে একাধিক পুৰুষৰ লগত বিবাহপাশত আৱদ্ধ হৈ সতি-সন্ততিৰ জন্ম দিয়াৰ ফলত যি পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ সৃষ্টি হয় তাকেই বহুপতিক পৰিয়াল বোলে। টোডা জনজাতিসকলৰ মাজত বহুপতি পৰিয়াল দেখিবলৈ পোৱা যায়। ইয়াত এগৰাকী তিৰোতাই একাধিক পুৰুষৰ লগত একেসময়তে বিবাহপাশত আৱদ্ধ হয়। পিতৃতান্ত্ৰিক বহুপতি পৰিয়াল পৰম্পৰাগতভাৱে তিব্বত, নেপাল, চীনৰ কিছু অংশ আৰু উত্তৰ ভাৰতত দেখা যায়, য'ত দুই ভাই-ককাইৰ মাজত এগৰাকী নাৰীয়ে যৌন সম্বন্ধ ৰাখে।

বহুপতি বিবাহ প্ৰচলিত সম্প্ৰদায়সমূহৰ মাজত জৈৱিকভাৱে পিতৃ কোন জানিব পৰা নাযায়। এনে ক্ষেত্ৰত পিতৃক চিনাক্ত কৰিবৰ কাৰণে টোডাসকলে এক সামাজিক অনুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰে। টোডাসকলে পিতৃত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ কাৰণে 'ধনু আৰু কাঁড়' (bow &

arrow) অনুষ্ঠান পাতে। মহিলা গৰাকীৰ গৰ্ভধাৰণৰ ৭ মাহত যিজন পুৰুষে নিজৰ সন্তান বুলি স্বীকৃতি দিব বিচাৰে তেওঁ তেতিয়া এক সামাজিক অনুষ্ঠানত এযোৰ 'ধনুকাড়' পত্নীৰ হাতত অর্পণ কৰে। তেতিয়া হ'বলগীয়া সন্তানটি তেওঁৰ গোত্ৰৰ হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

বহুপতি বিবাহৰ কাৰণ ঃ যিবিলাক সমাজত প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ অভাৱ, জনসংখ্যা কম, পুৰুষতকৈ মহিলাৰ সংখ্যা কম, ল'ৰা-ছোৱালী ডাঙৰ দীঘল কৰাটো সমস্যা তেনে সমাজত বহুপতিক পৰিয়াল থকা দেখা যায়। পতিৰ সংখ্যা যিমানে নহওক লাগে এগৰাকী মহিলাৰ বহু সন্তান থাকিব পাৰে। আনহাতে এজন শিশুৰ যদি বহুতো পিতৃ থাকে তেনেহ'লে সেই শিশুৰ বাচি থকাৰ সম্ভাৱনা বেছি। কাৰণ প্ৰতিজন পিতৃয়ে তাৰ ভৰণ-পোষণৰ দায়িত্ব ল'ব। এনে পৰিয়াল দুখীয়া সমাজত দেখাৰ উপৰি সম্ভ্ৰান্ত সমাজতো দেখা যায়।

- **সমষ্টি অথবা সামূহিক বিবাহ** (group marriage) ঃ এনে বিবাহত কেইবাগৰাকী নাৰীয়ে দুজন বা ততোধিক পুৰুষক পতি হিচাপে গ্ৰহণ কৰি পৰিয়ালৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। সহোদৰ ভাতৃ বা তেনে কোনো আপোন সম্বন্ধীয় নহ'বও পাৰে। এনে পৰিয়ালত বিবাহৰ যোগেদি যি সন্তান জন্ম হয় তাৰ দায়িত্ব সকলোৱে বহন কৰে।

এই বিলাকক যৌগিক পৰিয়াল বোলা হয় কাৰণ বহুপত্নী পৰিয়ালত পতিজনৰ প্ৰতিগৰাকী পত্নীক লৈ একো একোটা প্ৰাথমিক পৰিয়াল হয়। এই পৰিয়ালবোৰ একেজন পুৰুষৰ লগত সম্পৰ্কিত হৈ থাকে বাবে এইবোৰ পৰিয়ালক যৌগিক পৰিয়াল আখ্যা দিয়া হয়। একেধৰণে বহুপতি পৰিয়ালৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰতিজন পতিৰ লগত পত্নীগৰাকীয়ে একোটা প্ৰাথমিক পৰিয়াল গঠন কৰে আৰু এই পৰিয়ালবিলাকক এগৰাকী পত্নীয়ে সংযোগ কৰে।

- **বিস্তৃত আৰু যৌথ পৰিয়াল ঃ** যেতিয়া এটা প্ৰাথমিক পৰিয়ালৰ লগত কেইবাটাও প্ৰাথমিক পৰিয়ালৰ অংশ একেলগে বসবাস কৰে তেতিয়া তাক বিস্তৃত পৰিয়াল বুলি ক'ব পাৰি।

যেতিয়া কোনো ব্যক্তিৰ জন্ম পৰিয়াল আৰু প্ৰজনন পৰিয়াল একেলগে, একেখন ৰান্ধনীশালতে ৰন্ধা আহাৰ গ্ৰহণ কৰি, উমৈহতীয়া ধৰ্ম, উমৈহতীয়া উপাৰ্জন, উমৈহতীয়া বাসগৃহ আৰু সম্পত্তিৰ অধিকাৰ লাভ কৰে তেনেহ'লে সেই পৰিয়ালক যৌথ পৰিয়াল বোলে। ভাৰতীয় হিন্দু সমাজত যৌথ পৰিয়ালত কেইবাগৰাকীও ভাই-ককাই আৰু তেওঁলোকৰ পিতৃ-মাতৃ একেলগে বসবাস কৰে। বিবাহৰ পিছত নৱদম্পত্তিৰ বাসস্থানৰ প্ৰকাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পৰিয়ালৰ প্ৰকাৰ বিভিন্ন হোৱা দেখা যায়।

- **পিতৃস্থানীয় যৌথ পৰিয়াল ঃ** এনে পৰিয়ালত ল'ৰাই বিবাহৰ পিছত মাক-দেউতাকৰ সৈতে পত্নী আৰু তেওঁৰ সন্তানসকলক লৈ বাস কৰে। ভাৰতীয় গ্ৰাম্য সমাজত এনে

পৰিয়াল দেখা যায়। গ্ৰাম্য বংগ সমাজত এনে পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ প্ৰাধান্যতা দেখা যায়। এনে পৰিয়ালত আটাইবোৰ পুত্ৰই পিতৃস্থানত বসবাস কৰিবও পাৰে। কেতিয়াবা আকৌ কেৱল এটা ল'ৰাই পিতৃ বাসগৃহত বাস কৰে আৰু বাকীবোৰে বেলেগ বাসস্থান গঠন কৰে। মিছিং, নিচি আদি জনজাতীয়সকলে বিয়াৰ পাছত উমৈহতীয়াভাৱে একেটা দীঘল চাংঘৰত বাস কৰে। কিন্তু প্ৰতিটো পৰিয়ালৰ বাবে বেলেগ ৰান্ধনিশাল থাকে।

- **মাতৃস্থানীয় যৌথ পৰিয়াল ঃ** এনে পৰিয়ালত এগৰাকী নাৰীয়ে বিবাহৰ পিছত মাক-দেউতাকৰ বাসগৃহত বাস কৰে। বিবাহৰ পিছত দৰাই কন্যাৰ ঘৰলৈ থাকিবলৈ আহে। মাতৃস্থানিক যৌথ পৰিয়াল 'নায়াৰ' সকলৰ উপৰি খাচী, গাৰো আৰু জয়ন্তীয়াসকলৰ মাজত দেখা যায়। গাৰোসকলৰ যিকোনো এগৰাকী ছোৱালী আৰু খাচী সকলৰ কনিষ্ঠ ছোৱালীয়ে বিবাহৰ পিছত মাক-দেউতাকৰ লগত বাস কৰাটো নিয়ম।

- **পিতৃ-মাতৃ স্থানীক যৌথ পৰিয়াল ঃ** এনে পৰিয়ালত বিবাহৰ পিছত ল'ৰা-ছোৱালী উভয়েই নিজ নিজ জন্ম পৰিয়ালৰ সৈতে একেলগে বাস কৰে। পিতৃ বা মাতৃস্থানীয় পৰিয়ালৰ ল'ৰা-ছোৱালী, পতি-পত্নী আদিয়ে বিবাহৰ পাছত একোটা পৰিয়ালত বাস কৰে। এনে পৰিয়াল ব্যৱস্থা কোচ, হাজং, ৰাভা সম্প্ৰদায়ৰ উপৰি গাৰোসকলৰ মাজত দেখা যায়। অসমৰ ঘাইকৈ নগাঁও আৰু গোৱালপাৰা জিলাত এই পৰিয়াল ব্যৱস্থা দেখা পোৱা যায়।

- **জন্ম স্থানীয় বিস্তৃত পৰিয়াল** (Natalocal Extended Family) ঃ Natalocal মানে জন্মৰ স্থান। এনে পৰিয়ালত বিবাহিত পতি বা পত্নী কোনোজনেই নিজ নিজ জন্ম পৰিয়াল এৰি থৈ নাহে। অৰ্থাৎ দুয়ো বেলেগে নিজৰ পিতৃ-মাতৃৰ সৈতে বাস কৰে। মেঘালয়ৰ খৃষ্ট ধৰ্মত দীক্ষা নোলোৱা জয়ন্তীয়াসকলৰ মাজত এনে ধৰণৰ পৰিয়াল দেখা যায়। এনে পৰিয়ালত এগৰাকী মাক তেওঁৰ বিবাহিত বা অবিবাহিত সন্তান, নিজৰ ভাই-ভনীৰে সৈতে মুঠতে কেৱল সমৰক্তীয় স্বজন অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে। স্বামী বা আন কোনো বৈবাহিক স্বজন ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয়।

- **মাতুল স্থানীয় পৰিয়াল** (Avunculocal) ঃ বিবাহৰ পিছত দৰাৰ মাতৃৰ ভায়েক সম্বন্ধীয় লোকৰ ঘৰত পতি-পত্নী আৰু ল'ৰা-ছোৱালীয়ে বাস কৰাৰ ফলত যি পৰিয়াল ব্যৱস্থা সৃষ্টি হয় তাক মাতুল স্থানীয় পৰিয়াল বোলে। এনে পৰিয়াল কম দেখা যায়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ - ১

(অ) **শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক**

ক। এক বৈবাহিক পৰিয়াল এক প্রকাৰৰ যৌগিক পৰিয়াল।

খ। প্রাথমিক পৰিয়াল বিশ্বজনীন সামাজিক গোট।

গ। পিতৃস্থানীয় পৰিয়ালত এগৰাকী পত্নী বিবাহৰ পিছত তেওঁৰ জন্মস্থানত বাস কৰে।

(আ) **খালী ঠাই পূৰণ কৰক**

ক। যেতিয়া এহাল দম্পতীয় বিবাহৰ পাছত নিজৰ বেলেগ বাসগৃহত বাস কৰে তাক ..... বাসস্থান বুলি কোৱা হয়।

খ। বহুপত্নী পৰিয়াল ..... পৰিয়ালৰ এক উদাহৰণ।

গ। যেতিয়া এটা পৰিয়ালত পতি-পত্নী তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালী আৰু স্বামীৰ ভাই-ককাই একেলগে বাস কৰে তেনে পৰিয়ালক ..... পৰিয়াল বোলা হয়।

৩.৫ পৰিয়াল গঠনৰ আভিত্তি

আমি জানোঁ যে পৰিয়াল গঠন সমাজ ভেদে বেলেগ বেলেগ। একে সমাজতে বিভিন্ন পৰিয়ালৰ প্রকাৰ দেখা পাওঁ। কিছুমান একক পৰিয়াল আৰু কিছুমান যৌগিক পৰিয়াল। আকৌ পতি-পত্নীৰ সংখ্যা, পতি-পত্নীৰ বিবাহৰ প্রকাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পৰিয়ালৰ আকাৰো বেলেগ বেলেগ। বিভিন্ন কাৰক আৰু শক্তিৰ ক্রিয়া-প্রতিক্রিয়াৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পৰিয়াল গঠন হয়। আমি ইতিমধ্যে এনে কাৰকসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলোঁ। ইয়াত আমি চমুকৈ সিবিলাক উল্লেখ কৰিম।

- **বর্হিঃবিবাহ ঃ** পৰিয়াল হ'ল এটা বর্হিঃবৈবাহিক গোট। একেটা পৰিয়ালৰ সদস্যৰ মাজত কেতিয়াও বিবাহ সম্পন্ন কৰা নহয়। বিশেষভাৱে প্রাথমিক পৰিয়ালৰ ভিতৰত।
- **স্বজন যৌন বাধা বা টেবু** পৰিয়াল গঠনৰ অন্য এক নিয়ম। নিজৰ তেজৰ সম্বন্ধ থকা ব্যক্তিৰ লগত যৌন সম্বন্ধ নিষেধ। টেবু শব্দৰ অর্থ হ'ল বাধা বা নিষেধ।
- **স্বজন পদ্ধতিয়ে** পৰিয়াল গঠনত ভূমিকা গ্রহণ কৰে। পিতৃসূত্রী পৰিয়ালত সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী বা পদাধিকাৰী (জনজাতীয় গাঁৱৰ মুখিয়াল) পুৰুষসকলে লাভ কৰে। মাতৃসূত্রীয় পৰিয়ালত এনে সুবিধা মাতৃ বা জ্যেষ্ঠা নাৰীগৰাকীৰ সূত্রে লাভ কৰে।

- পৰিয়াল গঠনত **বিবাহৰ প্ৰকাৰো** অন্যতম গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰক। আমি ইতিমধ্যে বহু বিবাহ আৰু বৈবাহিক পৰিয়াল ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলোঁ।
- বিবাহৰ পিছত নৱদম্পতীয়ে কত থাকিব সেই সম্পৰ্কে গ্ৰহণ কৰা নিয়মৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পিতৃস্থানীক, মাতৃস্থানীক, আৰু নৱস্থানীক পৰিয়াল ভাগ কৰা হৈছে। জনজাতীয় সমাজত বিবাহৰ পিছত নৱদম্পতীয়ে পতি নাইবা পত্নীৰ মাতৃৰ ভায়েকৰ বাসগৃহত বাস কৰে এনে পৰিয়ালক Avunculocal Family বোলে।
- **কৰ্তৃত্বৰ** ওপৰত ভিত্তি কৰিও পৰিয়ালৰ ভাগ কৰা হৈছে। যেনে পিতৃপ্ৰধান আৰু মাতৃপ্ৰধান। কৰ্তৃত্ব মানে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত ক্ষমতা বা নিয়ন্ত্ৰণৰ অধিকাৰ। পিতৃপ্ৰধান পৰিয়ালত ব্যক্তিৰ কৰ্তৃত্ব মাতৃ বা জ্যেষ্ঠা নাৰীগৰাকীক অৰ্পণ কৰা হয়।

৩.৬ ভাৰতত পৰিয়াল আৰু বিবাহ

- **আইলিন ৰ'ছৰ** নামৰ সমাজবিজ্ঞানী গৰাকীয়ে ভাৰতৰ পৰিয়ালৰ প্ৰকৃতি, বিবাহ, আৰু স্বজন পদ্ধতি সম্পৰ্কে গভীৰ অধ্যয়ন কৰিছে। ৰ'ছৰ মতে *পৰিয়াল হৈছে কেতবোৰ স্বজনতাৰ দ্বাৰা সম্পৰ্কিত লোকৰ এনে এটা গোট, যিসকল একেটা বাসগৃহত বাস কৰে আৰু যিসকলৰ মাজৰ একতা কিছুমান দায়িত্ব, কৰ্তব্য, সামূহিক মনোভাব আৰু কৰ্তৃত্ব পালনৰ মাজত নিহিত হৈ থকে।* এই সংজ্ঞাৰ পৰা পৰিয়ালৰ কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি, যেনে-

➢ পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয় দিশ বা **উপ-সংৰচনাই** সদস্যসকলক একেলগে বাসবাস কৰাৰ কথা সূচায়। ই সাধাৰণতে পৰিয়ালৰ আকাৰ আৰু প্ৰকাৰৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰণ কৰা হয়।

➢ **দায়িত্ব আৰু কৰ্তব্যৰ উপ-সংৰচনা** হৈছে এটা পৰিয়ালত প্ৰচলিত শ্ৰমবিভাজন।

➢ **ক্ষমতা আৰু কৰ্তব্যৰ উপ-সংৰচনা** হ'ল পৰিয়ালৰ অন্য এক উপ-গাঁথনি, যি পৰিয়ালৰ সদস্যসকলক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে।

➢ **অনুভূতিও এক উপ-সংৰচনা**, যি পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ মাজত পতি-পত্নী, পিতৃ-মাতৃ, সতি-সন্ততি সকলোৰে মাজত আনুভূতিক সম্বন্ধ স্থাপন কৰে।

আইলিন ৰ'চৰ পৰিয়ালৰ ওপৰত কৰা অধ্যয়ন অতিকে গুৰুত্বপূৰ্ণ। বহুসংখ্যক গৱেষকে ভাৰতৰ বিভিন্ন সমাজত পৰিয়ালৰ আৰ্হিৰ বিষয়ে গৱেষণা কৰিছে। গৱেষকসকলে পৰিয়ালৰ বিভিন্ন আৰ্হিৰ শ্ৰেণীকৰণ কৰিছে।

- **পলিন কোলেন্দ্ৰাই** ২৬ টা পৰিয়াল অধ্যয়ন কৰি ইয়াক কেইবাটাও ভাগত ভাগ কৰিছে। এইবোৰ হ'ল

➢ **প্ৰাথমিক পৰিয়াল ঃ** সতি-সন্ততি থকা বা নথকা বিবাহিত দম্পতী।

➢ **পৰিপূৰক প্ৰাথমিক পৰিয়াল ঃ** প্ৰাথমিক পৰিয়ালৰ সদস্যৰ উপৰি পিতৃৰ অবিবাহিত বা বেলেগে থকা বিধবা আৰু অবিবাহিত সন্তানসকল।

- **উপ-প্ৰাথমিক পৰিয়াল ঃ** নিজৰ অবিবাহিত ল'ৰা-ছোৱালীৰে সৈতে বিধবা, বৰলা বা বিবাহ- বিচ্ছেদিত মহিলা বা পুৰুষ।
- **এজন ব্যক্তি থকা ঘৰ বা আবাস।**
- **পৰিপূৰক উপ-প্ৰাথমিক পৰিয়াল ঃ** (Collateral Joint family) আগৰে সম্পূৰ্ণ হৈ থকা এনে পৰিয়ালত বহু আত্মীয়-কুটুম, প্ৰাথমিক পৰিয়ালৰ সদস্য কেইজনমানৰ লগত সম্পৰ্ক নথকা অবিবাহিত বিধবা, বিবাহ-বিচ্ছেদিত লোক এনে পৰিয়ালৰ সদস্য। উদাহৰণস্বৰূপে— এগৰাকী বিধবা, তেওঁৰ অবিবাহিত সন্তান আৰু শাহুৰেকৰ পৰিয়ালটো।
- **সমপাৰ্শ্বিক যৌথ পৰিয়াল ঃ** (Supplemented Collateral Joint family) এনে পৰিয়ালত দুই বা ততোধিক ভাই-ককাই তেওঁবিলাকৰ পত্নী আৰু নিজ নিজ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে একেলগে বাস কৰে।
- **পৰিপূৰক সমপাৰ্শ্বিক যৌথ পৰিয়াল ঃ** সমপাৰ্শ্বিক যৌথ পৰিয়ালৰ সদস্যৰ উপৰি অবিবাহিত, বিধবা আৰু বিবাহ-বিচ্ছেদিত কোনো স্বজন ইয়াত অন্তৰ্ভুক্ত হয়, যিসকল প্ৰাথমিক পৰিয়ালৰ সদস্য নহয়।
- **বংশজ যৌথ পৰিয়াল** (Lineal joint family Supplemented lived joint family) ঃ এনে পৰিয়ালত পিতৃ-মাতৃ আৰু তেওঁলোকৰ বিবাহিত পুত্ৰ/কন্যাৰ নিজ নিজ প্ৰাথমিক পৰিয়াল (স্বামী/স্ত্ৰী আৰু ল'ৰা-ছোৱালী) একেলগে বাস কৰে। ইয়াত পিতা/মাতা আৰু পুত্ৰ/পুত্ৰীক একে বংশজ বুলি, সগোত্ৰীয় স্বজন হিচাপে পোনপটীয়াকৈ ধৰা হয়।
- **পৰিপূৰক বংশজ যৌথ পৰিয়াল** (Supplemented Lineal-collateral joint family)ঃ বংশজ-সমপাৰ্শ্বিক যৌথ পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত প্ৰাথমিক পৰিয়ালসমূহৰ সদস্যৰ বাহিৰেও কোনো অবিবাহিত, বিধবা-বৰলা নাইবা দূৰ সম্পৰ্কীয় আত্মীয় অন্তৰ্ভুক্ত হয়। সাধাৰণতে পিতৃৰ বিধবা/বৰলা ভাই/ভনী আৰু অবিবাহিত ভাগিনসকলক ধৰা হয়।
- **অন্যান্য ঃ** যি বিলাক পৰিয়াল ব্যৱস্থা উপযুক্ত পৰিয়ালত অন্তৰ্ভুক্ত নহয়, সেই সকলোবিলাক পৰিয়াল ইয়াৰ অৰ্ন্তভুক্ত।

হিন্দু যৌথ পৰিয়াল বা হিন্দু অবিভক্ত পৰিয়াল (Hindu Joint famliy of Hindu undivided family (HUF) or a joint family) হ'ল এনে এক পৰিয়াল য'ত কেইবা পুৰুষো ধৰি একেটা বাসগৃহতে লোকসকল বাস কৰে। এনে পৰিয়াল ভাৰতীয় উপ-মহাদেশৰ হিন্দু সকলৰ মাজত বহুলভাৱে প্ৰচলিত। এনে পৰিয়ালত সকলোবোৰ পুৰুষেই হ'ল সমৰক্তীয় স্বজন আৰু সকলোবোৰ মহিলা পুৰুষসকলৰ হয় মাতৃ, পত্নী, অবিবাহিত ভগ্নী, কন্যা অথবা বিধবা স্বজনৰূপে দেখা যায়। এই সকলোবোৰ ব্যক্তিৰ মাজত উমৈহতীয়া সম্পৰ্ক থাকে।

জানি থওঁ আহক

ভাৰতীয় সমাজত এনে পৰিয়াল এটা স্বাভাৱিক পৰিঘটনা। অবিভক্ত পৰিয়াল যৌথ বুলি এইবাবেই কোৱা হৈছে যে, খোৱা-বোৱা, ধর্মীয় কর্তব্য, পূজা-পাতল আদি সকলো ক্ষেত্রতে উমৈহতীয়াভাৱে পালন কৰে।

যৌথ পৰিয়ালৰ সদস্যসকল জন্মৰ যোগেদি স্থান লাভ কৰে যদিও **পৰিয়ালৰ উমৈহতীয়া সম্পত্তিৰ সম্পর্ক বেছি গুৰুত্বপূর্ণ**। পৰিয়ালৰ মূৰব্বী জ্যেষ্ঠ পিতৃস্থানীয় ব্যক্তিজন হয়, যিগৰাকীয়ে পৰিয়ালটোৰ হৈ আর্থ-সামাজিক সকলো দিশ তদাৰক কৰে আৰু সিদ্ধান্ত লয়। পিতৃপ্রধান পৰিয়ালত মূৰব্বীৰ পত্নী গৰাকীয়ে পাকঘৰৰ ৰন্ধা-বঢ়া কৰাৰ উপৰি সন্তান ডাঙৰ-দীঘল কৰা, সাধাৰণ ধর্মীয় কার্যসমূহত আগভাগ লয়। সকলো উপার্জন একেটা পুঁজিত একত্রিত কৰা হয়।

এগৰাকী ছোৱালী বিবাহৰ পাছত সেই পৰিয়ালৰ সদস্য হৈ নাথাকে আৰু তেওঁৰ সম্পত্তিৰ অংশও নাথাকে। বিয়াৰ খা-খৰছৰ লগত তেওঁৰ প্রাপ্য সকলো সম্পত্তি হিচাপে মিলাই দিয়া হয়। এনে যৌথ পৰিয়ালত এজন পুৰুষ আৰু তেওঁৰ বিধবা পত্নীয়ে স্বামীৰ সম্পত্তি আদি গ্রহণ কৰিব নোৱাৰে। তেনেস্থলত পৰিয়ালৰ আন সদস্যসকলে সেই সম্পত্তিৰ ভাগ লাভ কৰে।

বিবাহৰ বান্ধোনতকৈ পৰিয়ালৰ বান্ধোন বেছি গুৰুত্বপূর্ণ। এনে বান্ধোনে পৰিয়ালৰ সামাজিক নিৰাপত্তাৰ কথা সূচায়।

ভাৰতীয় আইনমতে হিন্দু মহিলাইও সম্পত্তিৰ অধিকাৰ লাভ কৰিব পাৰে।

- **যুটীয়া পৰিয়ালৰ ছটা মূল বৈশিষ্ট্য ঃ**

- সকলো সদস্যই উমৈহতীয়া গৃহত বাস কৰে আৰু একেটা ৰান্ধনীশালৰ আহাৰ গ্রহণ কৰে।
- তিনিপুৰুষলৈকে একেলগে কাম কৰে (কেতিয়াবা ২/৩ জন ভাই-ককাই একেলগে বাস কৰাও দেখা যায় বা পিতৃ-মাতৃ, পুত্র আৰু পিতৃবংশীয় পুৰুষসকলে একেলগে বাস কৰে।)
- উমৈহতীয়া উপার্জন আৰু সম্পত্তিৰ ভাগ।
- উমৈহতীয়া ধর্মীয় স্থান।
- পৰিয়ালৰ সকলো সিদ্ধান্ত পিতৃস্থানীয় ব্যক্তিয়ে গ্রহণ কৰে। এনে পৰিয়াল উমৈহতীয়া উপৰিপুৰুষৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। এতেকে HUF একে পৰিয়ালৰ সদস্য।

- পিতৃ বা জ্যেষ্ঠ সদস্য কর্তা হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয়। সম্পত্তি যুটীয়াভাৱে বিতৰণ কৰা হয়।

৩.৭ পৰিয়ালৰ কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদান

৩.৭.১ আৱাসিক সমূহ (Household)

আমি ইতিমধ্যে আবাসিক সমূহৰ ধাৰণা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলোঁ। আবাসিক সমূহ হৈছে ঘৰুৱাভাৱে বাস কৰা পৰিৱেশ য'ত অৰ্থনৈতিক উৎপাদন, উপভোগ, উত্তৰাধিকাৰ, সন্তান ডাঙৰ-দীঘল কৰা আৰু আশ্ৰয় দিয়াৰ এক ঘৰুৱা সমূহ। আবাসিক সমূহ, পৰিয়ালৰ সমাৰ্থক হ'বও পাৰে বা নহ'বও পাৰে।

আবাসিক সমূহ ক্ষুদ্ৰ অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু চৰকাৰী জৰিপত আৰ্হি হিচাপে ধৰা হয়। এই শব্দটোৱে একেলগে বাস কৰা সকলো ব্যক্তিকে বুজায়।

বেছিভাগ অৰ্থনৈতিক আৰ্হিয়ে বাসগৃহৰ সদস্যসকল পৰম্পৰাগত অৰ্থত পৰিয়াল হয় নে নহয় গণ্য নকৰে। চৰকাৰী নীতিমতে পৰিয়াল আৰু আৱাসিক সমূহ এনে অৰ্থত ব্যৱহৃত হয়। প্ৰকৃততে পৰিয়াল আৰু আৱাসিক সমূহৰ অৰ্থ একে নহয়।

৩.৭.২ পুৰুষ প্ৰধানতা বা প্ৰাধান্য (Patriacrchy)

পৰিয়াল যেতিয়া পুৰুষ পিতৃকেন্দ্ৰিক হৈ সকলো সদস্যৰ ওপৰত প্ৰাথমিক কৰ্তৃত্ব পুৰুষৰ ওপৰতে ন্যস্ত হয় তাকেই পুৰুষ প্ৰধানতা বোলে। এনে পৰিয়ালত পুৰুষে সকলো দায়িত্ব বহন কৰাৰ উপৰি সকলো কল্যাণমূলক কাম-কাজত জড়িত হৈ থাকে। এনে কৰ্তৃত্ব সাধাৰণতে সামাজিক, ৰাজনৈতিকৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চৰকাৰী কাৰ্যভাৰলৈকে বিস্তৃত। এনে পৰিয়ালত এক দমনমূলক ক্ষমতা বহু সমাজত অতীজৰেপৰা চলি আহিছে। নাৰীবাদত বিশ্বাসী অনেকেই পুৰুষ প্ৰধানতাক মহিলাৰ ওপৰত শোষণ বুলি মন্তব্য কৰিব খোজে। কুৰি শতিকাৰ আগৰ চোৱাত মহিলাৰ অধিকাৰ আন্দোলন আৰম্ভ হৈছিল। নাৰীবাদী আন্দোলনৰ সজাগতাৰ উদ্দেশ্য আছিল মহিলাসকলৰ ৰাজনৈতিক স্বাধীনতাৰ যোগেদি ভোটদানৰ ক্ষমতাৰ লগতে ৰাজহুৱা স্থান দখল কৰাটো। ১৯৬০-৭০ দশকত মহিলা সজাগতাৰ দ্বিতীয় ধাৰা আৰম্ভ হৈছিল সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমতাৰ বিষয়লৈ। এই সময়ছোৱাত বাদে পুৰুষ প্ৰাধান্যতা সম্পৰ্কে বিদ্যায়তনিক অধ্যয়নৰ প্ৰতি গুৰুত্ব দিছিল। এনে প্ৰতিদ্বন্দ্বীতাই পুৰুষ প্ৰধান সমাজত গঠনমূলক প্ৰভাৱ পেলাইছিল।

পুৰুষ প্ৰাধান্যৰ বিপৰীত হ'ল স্ত্ৰী বা নাৰী প্ৰাধান্য। শুদ্ধ অৰ্থত এনে প্ৰকৃতিৰ সমাজ নাই বুলিবই পাৰি। মাতৃসূত্ৰী আৰু মাতৃস্থানিক গাৰো, খাচি, জয়ন্তীয়া সম্ভ্ৰান্ত সংৰচনাত নাৰীৰ সামাজিক প্ৰভূত্ব বেছি থাকিলেও কিন্তু জনজাতীয় আৰু পৰিয়ালৰ নেতৃবৃন্দ

পুৰুষেই হয়। মাতৃস্থানিক নহ'বও পাৰে।

বেছিসংখ্যক সমাজতত্ত্ববিদে পুৰুষ প্ৰাধান্যৰ জৈৰিক ব্যাখ্যাৰ বিৰোধিতা কৰিছে আৰু তেওঁলোকে মত পোষণ কৰে যে সামাজিকীকৰণ আৰু সংস্কৃতিকৰণে স্ত্ৰী আৰু আৰু পুৰুষৰ সামাজিক ভূমিকাৰ বা কাম-কাজৰ পাৰ্থক্য আৰোপিত কৰে। নাৰী-পুৰুষৰ মাজৰ এনে পাৰ্থক্য পৰম্পৰাগত আৰু আৰ্থিকভাৱে কম উন্নত সমাজত বেছি প্ৰকট হোৱা দেখা যায়। উন্নত সমাজতো আজি আমি গণমাধ্যম, পৰিয়াল আৰু আন আন সংস্থাই পুৰুষবাদী ভাবধাৰা প্ৰতিফলিত কৰি থকাকে দেখো।

৩.৭.৩ লিংগভিত্তিক শ্ৰমবিভাজন

দৈনন্দিন জীৱনত পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে বেলেগ বেলেগ কাৰ্য সম্পন্ন কৰে। পৰিয়াল এটা পৰিচালিত হ'বলৈ হ'লে প্ৰতিজন সদস্যই বেলেগ বেলেগ দায়িত্ব সম্পন্ন কৰিব লাগে। পুৰুষ আৰু মহিলা ভেদেও বিভিন্ন কাৰ্য সম্পন্ন কৰিব লগা হয়।

পৰিয়ালৰ আকাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি প্ৰতিজন সদস্যৰ ভূমিকা বেলেগ বেলেগ হয়। বিভিন্ন কাৰকৰ বাবে সম্প্ৰতি পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ পৰিবৰ্তন সম্ভৱ হৈছে। গৱেষণাৰ পৰা দেখা গৈছে যে মহিলাসকলে আজিকালি তেওঁলোকৰ পৰম্পৰাগত ঘৰুৱা কাম-কাজৰ উপৰি পূৰ্বতে কেৱল পুৰুষৰ মাজত সীমাবদ্ধ হৈ থকা কাম কৰিবলৈ লোৱাৰ পৰা তেওঁলোকৰ ওপৰত হেঁচা বাঢ়িছে। যৌথ পৰিয়াল ভাগি একক পৰিয়াল সৃষ্টি হোৱাৰ ফলত পৰিয়ালত কামৰ হেঁচা বাঢ়িল, ফলত ঘৰে-পথাৰে সকলোতে মহিলাই সমানে কাম কৰিবলগীয়া হ'ল।

কৃষি প্ৰধান সমাজত পৰিয়ালভেদে, সম্প্ৰদায়ভেদে শ্ৰমবিভাজন ভিন্ন ধৰণৰ। কিছু ক্ষেত্ৰত পুৰুষে খেতি কৰা হাল টনা আৰু মহিলাসকলে শস্য সিঁচা, ধানকটা, সাৰ প্ৰয়োগৰ উপৰি ঘৰত শস্য সংৰক্ষণ আদি কাৰ্যসমূহ সম্পন্ন কৰে। এনে সমাজত বৃহৎ কৃষি পথাৰত যন্ত্ৰচালিত কাম-কাজ পুৰুষে কৰে আৰু মহিলাই কম কাৰিকৰী বিদ্যা প্ৰয়োজন হোৱা কামবোৰ কৰে। এচিয়া মহাদেশত সাধাৰণতে এনেধৰণৰ কাৰ্য কৰা দেখা যায়। কিছুমান দেশত পুৰুষে খেতি কৰে। পুৰুষে উৎপাদন কৰা শস্যৰ পৰা নগদ টকা উপাৰ্জন কৰে আৰু মহিলাসকলে উৎপন্ন কৰা শস্যৰ পৰা পৰিয়াল ভৰণ-পোষণ দিয়ে।

নগৰীয়া সমাজৰ ক্ষেত্ৰত ই কিছু বেলেগ। নগৰীয়া অঞ্চলত মহিলাই ঘৰুৱা কাম-কাজৰ উপৰি কৰ্মক্ষেত্ৰলৈ যায়। কেতিয়াবা নগৰীয়া সমাজত পুৰুষে পত্নীৰ কাম-কাজত অংশগ্ৰহণ কৰে। যুটীয়া পৰিয়ালৰ ই এক ভাঙোনৰ কাৰণ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ - ২

শুদ্ধ উত্তৰটি নির্ণয় কৰক :-

ক। এটা পৰিয়াল স্বজন সম্বন্ধীয়/আবাসিক গোট।

.....

.....

খ। যেতিয়া এটা পৰিয়ালৰ কর্তৃত্ব এজন পুৰুষৰ ওপৰত অর্পণ কৰা হয় তেনে পৰিয়ালক নাৰীপ্রধান/ পুৰুষপ্রধান বোলা হয়।

.....

.....

গ। গৱেষণাৰ পৰা দেখা যায় যে বহল পৰিয়াল ভাগি যোৱাৰ কাৰণে মহিলাৰ কামৰ বোজা পৰিয়ালৰ ভিতৰত কমিছে/বাঢ়িছে।

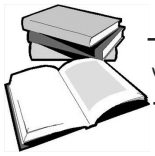
.....

.....

৩.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- এই অধ্যায় টিৰ পৰা আমি পৰিয়ালৰ প্রসাৰ, বিবাহৰ নিয়ম, বহিঃবিবাহ, স্বজন পদ্ধতি, বাসগৃহৰ প্রকাৰ, গাঁথনি আৰু কর্তৃত্ব আৰু পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্য, গঠন ক্রিয়া, ভূমিকা সম্পর্কে ধাৰণা লাভ কৰিলোঁ ।
- ভাৰতবর্ষ এখন বিভিন্ন নৃগোষ্ঠীৰে পৰিপূর্ণ সমাজ য'ত আমি বিভিন্ন পৰিয়াল ব্যৱস্থা দেখিবলৈ পাওঁ। ক'লেন্দ্র(Kolendra)ই ভাৰতীয় পৰিয়াল ব্যৱস্থাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, য'ত তেওঁ ভাৰতৰ বিভিন্ন পৰিয়ালৰ গঠন সম্পর্কে অৱগত কৰাইছে।
- ভাৰতৰ হিন্দু সমাজত যুটীয়া পৰিয়ালৰ প্রাধান্য দেখাৰ উপৰি অন্য সম্প্রদায়ৰ মাজতো যুটীয়া পৰিয়াল ব্যৱস্থা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

৩.৯ অধিক জানিবলৈ

১) Milton Singer : Structure and Change in Indian Society B.S. Cohn (ed) (Chapter 14 & 17), Rawat, Delhi, Jaipur

২) Patricia Uberoi : Family, Kinship & Marriege, Oxford, Delhi

৩.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) অশুদ্ধ (খ) শুদ্ধ (গ) অশুদ্ধ
(ঘ) নৱস্থানীক (ঙ) যৌগিক (চ) যৌথ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) বাসস্থানীক (খ) পিতৃ প্রাধান্য (গ) বাঢ়িছে

৩.১১. আৰ্হি প্রশ্ন:

(ক) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন নং ১ ঃ পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ সংজ্ঞা দিয়ক। এই দুটা সামাজিক সংস্থাৰ মাজৰ সম্পর্ক আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন নং ২ ঃ পৰিয়ালৰ বিভিন্ন প্রকাৰ সমূহ কি কি?

প্রশ্ন নং ৩ ঃ যৌগিক আৰু সৰল পৰিয়ালৰ পার্থক্য লিখক।

প্রশ্ন নং ৪ ঃ পিতৃপ্রাধান্য সমাজৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক।

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত দিয়ক)

প্রশ্ন নং ১ ঃ বহুপতিক বিবাহ কিয় কিছুমান সমাজত দেখা যায়? যুক্তি দর্শাই লিখক।

প্রশ্ন নং ২ ঃ পৰিয়াল গঠনৰ বিভিন্ন কাৰকবোৰ আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন নং ৩ ঃ পৰিয়াল আৰু আবাসিক গোটৰ ধাৰণা, দুটাৰ মাজৰ সম্পর্ক বুজাই লিখা।

প্রশ্ন নং ৪ ঃ পৰিয়ালত লিংগ ভিত্তিক শ্রম বিভাজন সম্পর্কে আলোচনা কৰক।

*** ***** ***